

Pártvizsgák és pártfegyelmik

(A Csurka-probléma szigorúan bizalmas
MSZMP-dokumentumok tükrében)

Most kerültek elő az Országos Levéltárban, és valójában nem tudom, hogy mit kezdjek azzal a pontosan 20 évvel, amely e dokumentumok megszületésétől elválaszt: ennyire más volt a magyar világ, mint ma, netán ennyire ugyanilyen? Megsüvegelem vagy keveselljem a társadalmi metamorfózist, amit hozott a rendszerváltozás? Ami Csurka írásainak fogadtatását, politikai nézeteinek tolerálását illeti, nemigen változott a hatalmas „fogadjisten”. Más szempontból olvasva pedig, szinte egy képtelen kabaré az egész, egy abszurd színház, amit egy valóságos bemutató, Csurka *Vizsgák és fegyelmik* című darabjának színrevétele provokált ki a kádári rend ügyeletes őreiből. Az első két dokumentumot teljes terjedelmében, betűhűen közöljük. Magukért beszélnek, nem igényelnek kommentárt. Csupán arra szeretném külön felhívni a figyelmet, hogy az első dokumentum 17, a második pontosan 10 nappal a lakiteleki találkozó előtt készült! A Titanic már félig a víz alatt, de a szalonzenekear zavartalanul játszik. (sz)

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
SZIGORÚAN BIZALMAS!
TUDOMÁNYOS KÖZOKTATÁSI
ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLY

Feljegyzés a Központi Bizottság titkárai számára

Kádár János elvtárs megbízásából az alábbiakban tájékoztatom a Titkár Elvtársakat azokról az eseményekről, amelyek Csurka István közlési tilalmának bejelentése óta történtek.

Csurka István *Vizsgák és fegyelmik* c. darabjával hosszú évekre visszanyúló politikai problémák voltak. Tóth Dezső elvtárs a darabot többször átdolgoztatta. Kompromisszumos megoldás született, ennek alapján kérte a Vígszínház 1985 februárjában, hogy a következő évadban másorra tűzhesse a darabot. A darab bemutatója 1986 februárjára volt kitűzve.

1985 nyaratól kezdve Csurka István különböző ellenzéki megmozdulások résztvevője volt. Az ún. monori találkozón előadást tartott, fellépett az ellenfórumon, s 1985 végén a monori előadás szövege megjelent a szélsőjobboldali *Nemzetőr* c. emigráns lapban. Ennek kapcsán vetődött fel, hogy ilyen előzmények után indokolt-e a bemutató megtartása. Az előzményekről és problémáról 1985-ben Berecz elvtárs tájékoztatta a Titkárságot, mely úgy foglalt állást, hogy a bemutatóra az 1985/86-os évadban nem kerülhet sor. A Titkárság döntéséről a TKKO tájékoztatta a Művelődési Minisztériumot.

1985 március-áprilisában Csurka emigráns szervezetek meghívására tanulmányutat tett az Egyesült Államokban és Kanadában, ehhez kapcsolódóan engedély nélküli kötete jelent meg New Yorkban a Püski Kiadónál. A kötet ellenzéki hangvételű politikai jellegű esszéket is tartalmazott. Csurka

március 15-i New York-i beszédének közléséhez engedélyt adott a SZER-nek. Minderről hazatérése után levélben tájékoztatta az MM-et. Csurka levéléről a TKKO tájékoztatta Pál elvtársat, aki a feljegyzést köröztette a Titkárság tagjai között. Határozat ekkor az ügyben nem született, de a PB 1986. július 2-i ülésén – ezekre az előzményekre és a ketős publikálással kapcsolatos korábbi határozatra utalva – megfogalmazódott az igény, hogy Csurka kapjon szilenciumot, és hogy erről tájékoztatni kell a közvéleményt is. Ez utóbbi feladattal Pál Lénárd és Lázár György elvtárs köti megállapodás alapján Vajda György miniszterhelyettes elvtárs' kapott megbízást. Vajda elvtárs nyilatkozata a Magyar Nemzetben 1986 augusztusában jelent meg.

Csurka szilenciumát az írói és szélesebben az értelmiségi közvélemény igen kedvezőtlenül fogadta. A szilencium az írószövetség közgyűlésén is mint az egyik konfliktusforrás vetődött fel az írói közvélemény részéről.

Ez év tavaszán osztályunk az írószövetséggel kialakult konfliktus oldására, a helyzet konszolidálására teendő lépések sorában felvetette, hogy miután Csurka láthatóan tartózkodik a korábbihoz hasonló szerepvállalástól, megfontolandó a szilenciumnak egy későbbi időpontban való feloldása. Vezetői jóváhagyással erre vonatkozóan különböző javaslatok mérlegelésére került sor. Ezek sorában felvetődött a vígszínházi bemutató kérdése is, de nem mint első lépés. Az osztály előzetes elképzelése szerint Csurka egy, már korábban játszott darabjának vidéki felújításával kellett volna a megjelenés első lehetőségét biztosítani. A lehetséges lépéseket mérlegelve konzultáltunk a Vígszínház igazgatójával, akit – annak érdekében, hogy 1988-ban vissza lehessen térni a bemutatóra – arra kértünk, hogy mielőtt kialakítják álláspontjukat, beszéljenek Csurkával: nehogy ismét valamilyen ellenzéki megnyilatkozással meglepetést okozzon.

1987. április 16-án a művészeti szövetségek közgyűléseinek tapasztalatairól szóló jelentés PB-vitájában Szűrös Mátyás elvtárs a közelgő svájci PEN-kongresszus várható vitáira utalva javasolta a szilencium feloldásának mérlegelését, és a Vígszínházbeli bemutató engedélyezését. Radics Katalin erre válaszolva jelezte, hogy a PEN soron következő üléséig ez már megoldhatatlan, és a TKKO egyéb megfontolások miatt is egy korábbi Csurka-darab bemutatását javasolja. Az ülésen elnöklő Németh Károly elvtárs zárszavában az MM-et bízta meg, hogy alaposan mérlegelje a megteendő lépéseket. Az osztály ez év őszén szándékozott politikai testület előtt a kérdésre visszatérni – más, nagyobb horderejű kérdésekkel együtt (a kettős publikálás elvének érvényesíthetősége, az Írószövetségkel való kapcsolattartás kérdése stb.)

1987 áprilisában a Vígszínház a Fővárosi Tanácshoz benyújtott műsorgetervében 1987. október 16-i dátummal fölterjesztette a Csurka-darab bemutatását.

Az 1987-88-as színházi évad összesített bemutatótervét az MM miniszteri értekezleten tárgyalta május 18-án. Itt olyan megállapodás született, hogy a Csurka-bemutató ügyében politikai konzultáció szükséges.

Május végén, június elején a Vígszínház igazgatója az MM, illetve a TKKO képviselőivel folytatott beszélgetésen sürgette a döntést, hogy még az évadzáró közgyűlésen kihirdethesse a jövő évi bemutatót. Ezt az igényt elhárítottuk és jeleztük: *nem tartjuk lehetségesnek az 1987. évi őszi bemutatót.*

Június 10-én a Színházművészeti Szövetség és a szakszervezet vezetőségének együttes ülésén Berecz János elvtárs volt a meghívott előadó. A Vígszínház igazgatója elvi kérdések közé ágyazva megkérdezte: kifüggesztheti-e a színházban a műsorrendet és a szereposztást. Berecz elvtárs válaszában hozzájárult ahhoz, hogy Marton László kifüggesse a szereposztást.

A szakma jelen lévő képviselői nagy tetszéssel fogadták bejelentését, s néhány napon belül úgy terjedt el a nyilatkozat, mint a *szilencium feloldása.*

Másnap – miután a TKKO-nak a találkozón jelen lévő képviselője tájékoztatta az osztály vezetését Berecz elvtárs bejelentéséről, Knopp András elvtárs felkereste Berecz elvtársat, s tájékoztatta, hogy a TKKO eddig milyen lépéseket tett meg, milyen álláspontot képviselt, és hogy az osztály a szilencium feloldása előtt szükségesnek tartotta volna a politikai vezetés tájékoztatását, illetve az MM-mel történő konzultációt. Ugyanezen a napon kaptuk meg a müncheni *Új Látóhatárt*, melyben megjelent Csurka: *Kelet-Európa a hó alatt* c. írása, mely ismét korábbi írásaihoz hasonló ellenséges nézeteinek adott hangot. (A cikkről a BM a vezetők egy körét jelentésben tájékoztatta.)

Berecz elvtárs ennek alapján közölte Knopp András, majd Pál Lénárd elvtárssal, hogy korrigálni fogja előző kijelentését, beszélni fog a Víg-

színház igazgatójával, s a bemutatóra egyelőre nem kerülhet sor. Erről, valamint Berecz elvtársnak arról a szándékáról, hogy mindezt az évadzáró társulati ülés előtt közli a Vígszínház igazgatójával, a TKKO tájékoztatta az MM vezetőit.

Június 12-én a Vígszínház évadzáró társulati ülésén az igazgató bejelentette, hogy a színház a következő évadban bemutatja Csurka István darabját. Itt részt vettek a sajtó képviselői is, az Agitációs és Propaganda Osztály azonban felhívta a szerkesztőségek vezetőit, hogy ezt a bejelentést a sajtó ne publikálja.

Július elején a Fővárosi Tanács engedélyezi a színház műsorgetvét, föltételezve, hogy Berecz elvtárs állásfoglalása politikai döntés volt.

Július 10-én a kulturális és tudományos folyóiratok és hetilapok főszerkesztői számára rendezett értekezleten az aktuális feladatokról, a sajtót illető kérdésekről szóló szokásos tájékoztató keretében az Agitációs és Propaganda Osztály alosztályvezetője arra kérte a főszerkesztőket, hogy a premier előtt nem tudósítsanak a Vígszínházban tervezett Csurka-bemutató tervéről. *Kérdés hangzott el, hogy a bemutató engedélyezése a szilencium általános feloldását jelenti-e.* A jelenlévő művelődési miniszter és a TKKO képviselője ekkor értesült a bemutató engedélyezéséről, a műsorgetv elfogadásáról, ezért nem tud felelni a kérdésre. Az Agitációs és Propaganda Osztály alosztályvezetője adta meg a választ: *a szilencium érvényes, a bemutatót csak kivételesen egyedi döntés alapján engedélyezték.*

Július végén a Fővárosi Tanács írásban kérte az MM-et, hogy fejtse ki a Csurka-szilenciummal kapcsolatos álláspontját. Augusztus elején az MM illetékes vezetőinek szóbeli kérésére, hogy foglaljunk állást a kérdésben, Pál elvtárs úgy nyilatkozott, hogy a minisztériumnak javasoljuk: a bemutatóval kapcsolatban nem emeljenek kifogást, de kérjük, hogy a bemutatót valamivel később, lehetőleg november végén tartsák meg. Augusztus 13-án a TKKO munkatársa erről szóban tájékoztatta az MM Színházi Osztályának vezetőjét.

Ezt követően az MM levélben kérte, hogy egyértelműen foglaljunk állást. Az MM ugyanekkor tájékoztattott bennünket arról, hogy a szombathegyi *Életünk* c. folyóirat főszerkesztője Berecz elvtársra hivatkozva közölni akarja Csurka drámáját.

Eközben augusztus közepén a színház megkezdi a bemutató előkészítését. Augusztus 15-én bejelentti a Fővárosi Tanácsnak, hogy a premier az előzetes tervnek megfelelően október 16-án lesz. A Fővárosi Tanácsa képviselője kéri Marton Lászlót, hogy a bemutatót későbbre halasszák. Az új időpont október 29. Augusztus végétől megindulnak a próbák.

A szabadságról visszatérő Köpeczi elvtárs – különböző hasonló esetekre utalva – az MM helyzetének teljes ellehetetlenülését teszi szóvá és egyértelmű állásfoglalást kér: *mi a párt álláspontja a kettős publikálás, az Írószövetséghez való viszony, az Irodalmi Kollégium megalakítása stb. kérdésében.* Kéri azt is, hogy

amennyiben Csurka szilenciumának bejelentése az MM-re hárul, annak feloldását is az MM hozhassa nyilvánosságra, mert az ettől eltérő gyakorlat folyamatos tekintélyvesztést jelent az MM-nek.

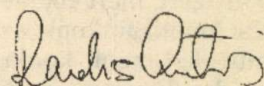
Szeptember 2-án Knopp András ismételt konzultált Berecz elvtárssal, aki közölte, hogy a Vígszínház igazgatójával ő fog beszélni (a beszélgetés tudomásunk szerint megtörtént), hogy a dráma folyóiratbeli megjelentetésére semmiféle engedélyt nem adott, s úgy dönt, hogy március előtt nem legyen bemutató. Kérte a TKKO-t, hogy ehhez nyújtson segítséget. Erről az állásfoglalásról szeptember 3-án írásban tájékoztattuk a Művelődési Minisztériumot, majd szóban a Fővárosi Tanács illetékes osztályvezetőjét. Ezzel egyidejűleg a Vas megyei PB-n keresztül intézkedtünk, hogy a szombathelyi *Életünk c. folyóirat októberi számából vegyék ki Csurka drámájának szövegét.*

Szeptember 8-i keltezéssel Marton László levélben fordult Köpeczi elvtárshoz, melyben kérte a

darab októberi bemutatásának engedélyezését – utalva az előzményeken kívül az ismételt betiltásnak az értelmiségi közvéleményre gyakorolt várhatóan kedvezőtlen hatására.

A kialakult bonyolult döntési helyzetben a TKKO azt tudja javasolni, hogy annak az előterjesztésnek a kapcsán kerüljön sor a kettős publikálással, s ezen belül a Csurka-bemutató kérdésével kapcsolatos probléma politikai testület előtti eldöntésére, amely az ellenzéki-ellenséges csoportokkal kapcsolatos tapasztalatokat és feladatokat tekinti át. Ez annyit jelent, hogy az októberi bemutatót mindenképpen el kell napolni.

Budapest, 1987. szeptember 10.

Radics Katalin

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TUDOMÁNYOS, KÖZOKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLY

Szigorúan bizalmas!

Készült: 1 példányban

Látta: Berecz János IX. 16.

J A V A S L A T a Politikai Bizottságnak

az ellenzéki-ellenséges orgánumokban publikáló szerzők

közlési korlátozásával kapcsolatos kérdésekről

I.

1. Az ellenzéki-ellenséges orgánumokban publikáló szerzők közlési lehetőségeinek korlátozását a Politikai Bizottság 1980. december 9-i, a belső ellenséges-ellenzéki, ellenzékieskedő csoportok tevékenységéről szóló határozat mondta ki.

Az 1980. december 9-i határozatnak ezt a pontját megerősítette a PB 1982. március 30-i határozata is, amely – többek közt – az ilyen típusú jelenségek egyértelműbb kezelése és jogi minősítése miatt is szükségesnek tartotta a sajtótörvény megalkotását.

2. Az 1980-as határozatnak megfelelően 1981 óta a hazai ellenséges-ellenzéki orgánumokban és a külföldi ellenséges sajtóban, illetve rádiókban szerepet vállaló szerzőknek a hazai, legális publikációs fórumokon való megjelenését korlátoztuk. *Ennek során egyes írók (Konrád György, Eörsi István, Csurka István) és az ellenzéki kiadványok szerkesztői, szerzői (Kis János, Tamás Gáspár Miklós, Haraszti Miklós stb.) – összesen mintegy 20-25 fő –, publikálásának korlátozására került sor.*

Az ún. „kettős publikálásra” vonatkozó határozatoknak azonban a publikációs normák és a szerkesztői felelősség lazulása miatt csak részlegesen

sikerült érvényt szerezni. E téren az irányító szervek és a szerkesztőségek vezetői sem mindig voltak következetesek, amiben közrejátszott az is, hogy a „kettős publikálásra” vonatkozó határozatok érvényesítéséhez hiányoztak és hiányoznak a szilárd jogi alapok (jogrendszerünk csak adott írások megjelenését szankcionálja – azok tartalma alapján –, szerzők közlési lehetőségeinek korlátozását nem ismeri, nem volt és ma sem egyértelmű, mit tekintünk „ellenséges orgánumnak”: a gyakorlatban pl. a Szabad Európa Rádió annak számít, a BBC viszont nem, e tekintetben tisztázatlan az egyes emigrációs sajtóorgánumok minősítése is stb.) A határozatok érvényesítését nehezítette az is, hogy az ezzel a feladattal megbízott Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály nem mindig rendelkezett azokkal az információkkal, amelyek a szerkesztőségek felelős vezetőinek tájékoztatásához szükségesek lettek volna, nem alakultak ki az ilyen típusú tájékoztatás és a konzultációk megfelelő, intézményes csatornái, illetve ezek híján az állami szervek gyakran elhárították vagy – népszerűtlen döntések esetében – a párt-szervekre hárították a felelősséget.

A Politikai Bizottság 1986. július 2-i, az ellenséges-ellenzéki csoportok tevékenységével összefüggő politikai feladatokról szóló határozata ebben a kérdésben megerősítve a korábbi állásfoglalásokat, két ponton ment túl a korábban megfogalmazott követelményeken: egyrészt az ún. „kettős publikáló” közlési lehetőségeinek korlátozását kiterjesztette műveiknek a tömegkommunikációban és a kulturális intézményekben történő műsorra tűzésére, másrészt a publikációs normák következetesebb érvényesítésével és a „kettős publikálással” kapcsolatos feladatokkal az illetékes állami szerveket bízta meg, felkérve az Agitációs és Propaganda Osztályt valamint a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályt, hogy ehhez nyújtson segítséget.

3. A Politikai Bizottság 1986. július 2-i határozata óta a „kettős publikálás” kezelése terén érdemi változásokra nem került sor. A „kettős publikálással” kapcsolatos szerkesztői magatartás ma is felemás, sőt – elsősorban az írók és az újságírók között, valamint a kulturális életben – növekedtek az ellenérések az ezzel kapcsolatos álláspontunkkal szemben. Ebbe belejátszottak külső tényezők – mindenekelőtt a szovjetunióbeli publikációs politikai gyakorlat jelentős liberalizálódása, illetve ennek ellentmondása, a párt politikája iránti bizalom csökkenése, amely a humán értelmiségre is jellemző.

Az értelmiségi közvélemény jelentős része a „kettős publikálással” kapcsolatos álláspontunkat kezdettől fogva ellenérzésekkel fogadta, elsősorban azért, mert ellentétesnek tartotta és tartja közlési politikáinknak azzal az elvével, miszerint a műveket, azok konkrét tartalmát és értékét kell mérlegelni, nem pedig a szerzőket, illetve azok műkén kívüli (politikai) tevékenységét, vagy (esetleg más műveiben kifejezésre juttatott) nézeteket. Az értelmiségi közvéleménynek ezek az ellenérzései hangot kaptak az újságírók, sőt egyes szerkesztőségek vezetői részéről, az Írószövetség 1981-es és 1986-os, valamint a színházművészeti szövetség 1986-os közgyűlésén is.

4. A „kettős publikálás” gyakorlati kezelése és ennek az értelmiségi közvélemény általi megítélése azonban szorosan összefügg a publikációs normákban és a „második nyilvánosság” megítélésében 1980 óta bekövetkezett változásokkal.

1980 óta a „második nyilvánosság” keretében kiadott művek és az 1982 óta megjelenő illegális folyóiratok száma, példányszáma és elterjedtsége sokszorosára bővült. A fontosabb „szamizdat”-kiadványokat, illetve az illegális folyóiratok jelentősebb írásait az értelmiség bizonyos – a közvélemény formálásában is jelentős befolyással rendelkező – csoportjai és a nagyobb egyetemek hallgatói olvassák és ismerik.

Részben ennek következtében is mára sok szempontból elmosódtak vagy legalábbis viszonylagosabbá váltak a „két nyilvánosság” közti határok. Ebben azonban közrejátszik az is, hogy az elmúlt években az „első nyilvánosság” publikációs tőrés határai is jelentős mértékben tágultak (ami nem volt mentes negatív tendenciáktól, a publikációs normák ellazulásától sem), s ennek nyomán a „két nyilvánosság” között mind tematikailag, mind egyes írások kritikus hangvételét, mind pedig a szerzők egy bizonyos körét tekintve egyfajta alkalmi vagy részleges „átfedés” következett be. Az elmúlt években jelentősen bővültek a nyugati burzsoá sajtótermékekhez való hozzájutás legális hazai lehetőségei is, vagyis az értelmiségi közvélemény nyugati nyelveken olvasó része a miénktől eltérő, illetve azzal szembenálló politikai-ideológiai álláspontokhoz, véleményekhez ma már távolról sem csak az ellenséges rádiók vagy a szamizdatok közvetítésével juthat hozzá.

Mindez együttesen eredményezte azt, hogy mára lényegesen megváltozott a „második nyilvánosság” társadalmi megítélése, különösen az értelmiség körében. Az értelmiségi közvélemény egy jelentős része a „második nyilvánosságot” – anélkül, hogy annak jelentőségét vagy színvonalát túlértékelné – ma sok vonatkozásban az „első nyilvánosság” valamiféle szükséges, vagy legalábbis nem üldözendő kiegészítésének, az „első nyilvánosság” fogyatékos, nem elég tagolt szerkezete „korrekciójának” hajlamos tekinteni. Erre utalva állapította meg a PB 1986. július 2-i ülésére készített jelentés is, hogy „Az értelmiségi közvélemény egy része az illegális kiadványok létezését a véleménynyilvánítás szabadsága jelének tekintti, s nehezen fogadja el, hogy szerzőket, különösen írókat azért marasztalnak el, mert írásaikat – amit legális orgánumok politikai okokból nem publikálnak – ilyen kiadványokban jelentetik meg.”

A „második nyilvánosság” orgánumaiban való publikálás szankcionálásának tapasztalatait azonban nemcsak az értelmiségi közvélemény kedvetlen reagálása, hanem más vonatkozásban is ellentmondásos hatásai szempontjából is mérlegelni kell. Az e jelenségek terén kialakult gyakorlat legszembeötlőbb ellentmondása, hogy miközben valamennyi ellenzékkel kapcsolatos határozatunk az ilyen tevékenységben résztvevők, szerepet vállalók differenciált kezelését hangsúlyozza, a „kettős publikálás” szankcionálása nem tesz lehetővé differenciálást pl. a publikált írások tartalma alapján; kizárólag az illegális orgánumokban való megjelenés alapján korlátozza a legális orgánumokban való megjelenés lehetőségét.

Ugyancsak a kellő differenciálás lehetőségének hiányát mutatja az is, hogy ezek a szankciók az ellenséges-ellenzéki csoportok kemény magját alig érintették és érintik, mert az e körbe tartozók meg sem próbálják politikai jellegű írásaikat legális fórumokon publikálni, s elsősorban azokat – pl. az írókat – sújtják, akik az „első nyilvánosságban” kívánának folyamatosan jelen lenni. A „kettős publikálással” kapcsolatos szankciók csak a szerzőket büntetik – a gyakorlatban őket is szelektíve –, az illegális kiadványok kiadóit, szerkesztőit nem, miközben határozataink épp a szervezők, a kezdeményezők és az ellenséges-ellenzéki tevékenységben résztvevők közötti differenciálás szükségességét hangsúlyozzák.

Végül – összegezve a tapasztalatokat – megállapítható az is, hogy a kettős publikálás szankcionálása annyiban sem volt hatásos, hogy lényegében senkit sem tudott végleg elriasztani, visszatartani az illegális publikálástól. Az ún. „kettős publikáló” köre az évek során nem szűkült, de lényegében nem is bővült.

II.

1. Az ellenzéki-ellenséges orgánumokban publikáló közlési lehetőségei érvényben lévő korlátozásának mára kialakult gyakorlatán – megítélés-

sünk szerint – eredeti politikai céljainkat fenntartva lehet és célszerű is változtatni. A „kettős publikálás” ellentmondásos problémakörén belül csak akkor érhetünk el tartós sikert, s valósíthatjuk meg eredeti politikai céljainkat, ha sikerül szűkíteni a „második nyilvánosság” életterét, vonzerejét. Ehhez azonban változásokat kell eszközölnünk a nyilvánosság egész jelenlegi rendszerének működésében. A második nyilvánosság életterének szűkítése, „érdekességének”, vonzerejének csökkentése csak a nyilvánosság kereteinek bővítésével, szerkezetének korszerűsítésével, egy tagoltabb struktúrájú, sokszínűbb nyilvánosság megteremtésével érhető el.

Ennek érdekében lépéseket kellene tenni egy – a „hivatalosság”, az állami támogatás fokozatai, valamint a terjesztés hatóköre szerint differenciáltabb – folyóirat-struktúra és publikációs lehetőségek kialakítása irányába. Ennek megfelelően – a sajtótörvény keretein belül maradván – bátrabban kellene elbírálni bizonyos „önköltséges”, tehát állami támogatást nem igénylő lapkérelmeket. Az így megjelenő lapok példányszáma nyilván kisebb, áruk az állami támogatásban részesülő lapokénál jóval magasabb volna, és más terjesztési feltételekkel működnének.

Az így megjelenő lapok publikációs normái – bizonyos alkotmányos határok betartása mellett – tágabbak lehetnének, mint az állami vagy társadalmi szervek gondozásában megjelenő lapokéi. Egy ilyen folyóirat-struktúra felé való elmozdulás szükségessé teheti olyan alternatívák mérlegelését, mint pl. a megjelenő, tartalmukkal törvényeinkbe ütköző írásokkal kapcsolatban jogi eljárások (pl. a sajtóperek) utólagos érvényesítése vagy az ún. szerzői könyvkiadásban már ma alkalmazott előzetes lektorálás (ún. „cenzurális biztosítékok”) életbe léptetése. Mindezen lehetőségek azonban részletes kimunkálást, pontos szabályozást igényelnek. Az erre irányuló javaslatokat a folyóirat-struktúra egészének továbbfejlesztésével kapcsolatos, az Agitációs Propaganda Bizottság ez évi munkatervében szereplő előterjesztés keretében látszik célszerűnek kimunkálni.

2. A „kettős publikálással” kapcsolatos gyakorlatunkban javasolt további változtatások lényege, hogy elveinknek elsősorban ne direkt eszközökkel, egyes szerzők publikálási lehetőségeinek adminisztratív módszerekkel való korlátozásával, hanem egyrészt az egyes írások (szépirodalmi és politikai jellegű művek) közti műfaji különbségtétellel, másrészt közvetett, részben gazdasági eszközökkel – az egyes kiadványok differenciált állami támogatásával –, részben a publikálási fórumok és lehetőségek közti differenciálással, illetve mindezen eszközök kombinálásával szerezzünk érvényt.

Általános rendezőelvnek publikációs politikánknak azt az alapelvét kellene tekinteni, amely kimondja, hogy a konkrét művek megjelentetését

elsősorban a művek és nem a szerzők magatartása, nézete stb. alapján kell eldönteni. Ezen általános kiindulópont alapján mindenekelőtt célszerű különbséget tenni a szépirodalmi művek és politikai írások, esszék stb. között, s a szépirodalmi művek esetében nem javasoljuk fenntartani a „kettős publikálás” 1980 óta érvényben lévő korlátozását.

Az ún. „kettős publikálók” szépirodalmi alkotásainak megjelentetése esetén is el kellene kerülni azonban azt, hogy államilag – közpénzekből – támogatásuk olyan szerzők műveinek megjelentetését, akik ezzel egyidejűleg ellenséges orgánumokban is szerepelnek. Erre a könyvkiadás területén két lehetőség kínálkozik. Egyrészt az állami könyvkiadónál való megjelenés helyett az ún. szerzői könyvkiadás lehetőségét kell felajánlani az érintett szerzőknek (a szerzői könyvkiadás esetében a Kiadói Főigazgatóság csak előzetes lektorálás után ad kiadási engedélyt), másrészt érvényt kell szerezni a Politikai Bizottság 1986. május 20-i, könyvszakmai határozata azon pontjának, amely előírja, hogy a könyvkiadás állami dotációja jelenlegi rendszere helyett olyan támogatási módszerekre kell áttérni, „amelyek nem a kiadóvállalatokat, hanem az értékes művek megjelentetését és terjesztését támogatják”, és hasonló elvek alapján célszerű rendezni más kulturális intézmények állami támogatását is.

Ami az első lehetőséget illeti, a szerzői kiadásban való megjelenés eddig is adva volt az érintett szerzők számára, de mivel egyikük sem kimondottan bestseller-szerző, feltehetően anyagi megfontolások miatt sem éltek ezzel.

Az állami könyvkiadás – művek szerint – differenciált támogatási rendszere ugyanezen szerzők művei esetében nyilvánvalóan azt eredményezné, hogy könyveik más szerzők műveinél lényegesen drágábban kerülnének terjesztésre. A különbség a szerzői kiadáshoz képest mindössze az lenne, hogy az így megjelentetendő könyvekben egy állami könyvkiadó emblémája szerepelne.

A differenciált támogatási rendszer alkalmazását más kulturális intézmények – pl. egy színház – esetében úgy lehet elképzelni, hogy pl. *egy Csurdarab bemutatójához nem ad a fenntartó tanács támogatást*, és ilyen darabok bemutatásának engedélyezésével egyidejűleg kötelezi a színházat, hogy a helyárák az egy nézőre jutó állami támogatás összegével megemelve állapítsa meg (az egy színházi nézőre jutó állami támogatás jelenleg a fővárosi tanácsi felügyeletű színházaknál átlagosan közel 100, a vidéki színházaknál pedig több mint 200 Ft). Elképzelhető olyan megoldás is, hogy a színház állami támogatását évad végén a felügyelő szerv az ilyen előadásokra eső dotáció összegével csökkenti. *Egy ilyen negatív érdekeltségi „fék” beépítése biztosíthatná, hogy a színházak számára ne legyen kifizetődő több ilyen bemutató műsorra tűzése.* Bármelyik megoldás esetében várhatóan jelentős mértékben mérséklődne az ilyen típusú és helyárájú előadások számszáma, ami mind a színházat, mind a szerzőt

anyagilag is, erkölcsileg is érzékenyen érintené (vidéki színház pl. feltehetőleg egyáltalán nem vállalkozna ilyen bemutatóra.)

Folyóiratbeli publikációknál a helyzet valamivel bonyolultabb, bár a korlátozás e téren eddig is csak az államilag dotált folyóiratokra vonatkozott. (Így az elmúlt egy év során is jelent meg pl. Csurka-írás a református egyház „Confessio” című folyóiratában). A megoldást itt is a műfaji differenciálás irányában kellene keresni, s a jelenlegi helyzetben nem látjuk célszerűnek fenntartani az érintett szerzők publikációs-politikai elveinkbe nem ütköző szépirodalmi írásai folyóiratbeli megjelentetésének adminisztratív korlátozását. Az ún. „kettős publikálók” politikai természetű írásait az 1986-os PB-határozatnak megfelelően a folyóiratok továbbra is csak abban az esetben publikálják, ha egyidejűleg politikailag megfelelő válaszban is tudják részesíteni.

3. A tervezett vígszínházi Csurka-bemutató kérdésében – amelynek a történetét KB titkárai számára készített, mellékelt „Feljegyzés” ismerteti – megítélésünk szerint a szilencium mostani feloldása érthetetlen politikai fordulat látszatát keltené a „kettős publikálás” kérdésében. Ezért a jövő év tavasza előtt semmiképp sem tartjuk lehetségesnek a bemutatót.

A kérdésben való megnyugtató állásfoglaláshoz a Művelődési Minisztériumnak ez év végéig ki kellene dolgoznia és az Agitációs Propaganda Bizottság elé kellene terjesztenie a különböző kulturális tevékenységek és intézmények differenciált, művelődéspolitikai elveinkkel összhangban álló támogatásának rendszerét, és a Fővárosi Tanácsnak a *Vígszínház vezetése számára még a Csurka-bemutatóval kapcsolatos döntés előtt egyértelművé kellene tennie, milyen anyagi feltételek mellett vállalkozhat a bemutatóra.*

4. Meggyőződésünk szerint a „kettős publikálás” kapcsolatos gyakorlatunk jelzett irányú változtatása elvi álláspontunk képviselőjét és az értelmiségi közvéleménnyel való elfogadtatását is megkönnyítené. Az ezzel kapcsolatos politikai munkát azonban csak a konkrét – a kulturális tevékenységek és intézmények differenciált támogatási rendszerének, illetve egy tagoltabb folyóirat struktúra kialakítására irányuló – javaslatok kimunkálása után célszerű kibontakoztatni.

JAVASLAT

a Politikai Bizottság határozatára

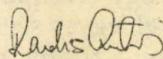
A Politikai Bizottság tudomásul veszi és a vitában elhangzottak figyelembevételével elfogadja a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály javaslatait az ellenzéki-ellenséges orgánumban publikáló szerzők közlési korlátozásával kapcsolatos lehetőségekről.

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a „kettős publikálás” korlátozása érdekében hozott korábbi határozatok elvi követelményeit fenntartva a kialakult gyakorlaton és módszereken a tapasztalatok alapján lehet és célszerű is változtatni. Egyetért azzal, hogy a jövőben elsősorban az egyes írók és ne a szerzők tevékenysége legyen a publikációs politikai döntések alapja, és azzal is, hogy műfajok szerint differenciált megítélést kell érvényesíteni. Ennek értelmében az ellenséges-ellenzéki orgánumban szerepet vállaló szerzők politikai-ideológiai jellegű írásai a továbbiakban is csak abban az esetben publikálhatók, ha az adott írás közlését vállaló szerkesztőség egyidejűleg politikailag megfelelő válaszcikket is meg tud jelentetni, szépirodalmi jellegű írásoknál viszont következetesebben kell élni a különböző kiadási és terjesztési lehetőségek, formák tagolt rendszerével, illetve az állami támogatás felhasználásának politikai és művelődéspolitikai elveinkkel összhangban álló, differenciált módszereit kell érvényesíteni.

A Politikai Bizottság felkéri a Művelődési Minisztériumot, hogy dolgozza ki a különböző kulturális tevékenységek és intézmények differenciált, politikai és művelődéspolitikai elveinkkel összhangban álló támogatási rendszerét, és erre vonatkozó javaslatait még ez évben terjessze az Agitációs és Propaganda Bizottság elé. Ezt követően a Művelődési Minisztérium tegyen javaslatot az Agitációs és Propaganda Bizottságnak a Vígszínházban tervezett Csurka-bemutató tárgyában, és ha az Agitációs és Propaganda Bizottság – mérlegelve a körülményeket – a bemutató megtartása mellett foglal állást, az erre vonatkozó nyilvános bejelentéssel szintén a Művelődési Minisztériumot kell megbízni.

A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a folyóirat-struktúra egészének korszerűsítése kapcsán kerüljenek kidolgozásra olyan javaslatok, amelyek – a sajtótörvénnyel összhangban – a jelenleginél differenciáltabb, az állami támogatás mértéke, a terjesztés hatóköre stb. tekintetében is sokszínűbb publikálási lehetőségek, egy tagoltabb nyilvánosság megteremtése irányába nyitnának utat. Megbízta a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztályát, hogy a Tájékoztatási Hivatallal, a Művelődési Minisztériummal, valamint a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztállyal közösen még ez évben terjesszen ilyen irányú javaslatokat az Agitációs és Propaganda Bizottság elé.

Budapest, 1987. szeptember 17.

(Radics Katalin)

ZÁRADÉK:

A határozatot kapják:

- Berecz János elvtárs,
- Dr. Csehák Judit elvtársnő,
- Fejti György elvtárs,
- Pál Lénárd elvtárs,
- Lakatos Ernő elvtárs,
- Radics Katalin elvtársnő,
- Köpeczi Béla elvtárs

„Csurka megéri a pénzét” - panaszkodik Kádár, majd később tovább sajnálatja magát: „De hogy Csoóri mit tárgyal a Csurkával, arról nincsen értesülésünk”. (Hiszi a piszi.) Mindez 1986. szeptember 9-én, a Politikai Bizottság ülésén. (A jelenlevők névsorát a hátsó borítónk belső oldalán található faximile árulja el.) A főtitkár elvtárs beszédéről szigorúan bizalmas, 12 oldalas jegyzőkönyv készült 2 példányban. Ezt a dokumentumot, amely szinte kizárólag 1986 nagy kulturbotrányával, a *Tiszatáj* betiltása körül kialakult politikai helyzettel foglalkozik, nemrég teljes terjedelmében közölte laptársunkban Dr. Péter László (*Tiszatáj*, 2007. szeptember). Mi most csak néhány jellemző – a fentebb közölt két, 1987-es dokumentumhoz kapcsolódó, azt kiegészítő – részletet közlünk belőle. Tudjuk jól, bőrünkön tapasztaltuk, sorsunkon éreztük, történelmi tragédia mindaz, ami ezen mondatok mögött van, mégis erőlködnünk kell, hogy kibírjuk nevetés nélkül. Hát bizony, elvtársak, sic transit gloria mundi! (sz)

Visszaminősítve: 0012/8-1/1994. MKM.

1994. április 12.

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 2 pld-ban

Dr. Soós László

főoszt. vez.

Kádár János elvtárs felszólalása a Politikai Bizottság 1986. szeptember 9-i ülésén

Nem tudom, hogy amit én mondani akarok, használható-e az aktíván, vagy csak itt éri meg szóvá tenni, de én Berecz elvtárs információjától függetlenül elhatároztam, hogy erről a kérdéssel egy pár dolgot megemlítek. Annál is inkább, mert lehetséges, hogy az előzetes vitákban nem megfelelően fejeztem ki magamat, s akkor ezt most szeretném korrigálni. Amennyiben megfelelően fejeztem ki magam, egyes elvtársak a jelenlevők közül sem értettek meg. Tudniillik, ez ideig nem az történt, amit én javasoltam ebben az ügyben. Egy pár percet szánjunk most erre. (...)

Nem tudom, hogy hány embert sorolunk be ebbe az ellenzéki, ellenséges csoportba, hatvanat vagy százhuszat. Fontos, hogy ezt is jól értsük, mert ez nem százhusz imperialista ügynök. Még azt sem mondom, hogy egyetlenegy is van köztük, aki aláírt volna egy titkos iratot a CIA-nak, miszerint „az USA-nak lesznek az ügynöke, s ezért havi ennyi és ennyi dollárt kapok”. Lehet, hogy egyetlenegy ilyen sincs közöttük, de van politikai összefogás, szervezett együttműködés bizonyos értelemben kormányjövahagyással a CIA és az itteni ellenzéki, ellenséges elemek közt. Pénzzel támogatják őket, költségeiket fedezik mindenféle alaptól, meghívják őket és így tovább. És nagy propagandatámogatást kapnak az Amerikai Hangjától, a Szabad Európa Rádiótól, a lapjaiktól. Egyfajta védelmet biztosítanak ezeknek az ellenzéki, ellenséges elemeknek. Ez nagyon fontos dolog, amiben egyetértésre kellene jutni. Ezt nem tegnap kezdték és nem fogják holnap abbahagyni. (...)

Nehéz körülmények között dolgozunk és harcolunk, de ezt az 1986-os őszt nem engedhetjük felhasználni arra, hogy az ellenzéki, ellenséges elemeket legalizálják, befolyási, működési lehetőségeiket bővítsék. Ütközni kell, ha kell! Nekem ez a véleményem. Szerintem ezek az elemek a türelmi határt elérték, ezért az ütközés elkerülhetetlen. És ha valaki azt hiszi, hogy az 1987-es év egy kicsit

könnyebb lesz, s majd akkor kell ütközni, azt mondom: nem lesz sokkal könnyebb, az ütközés már elkerülhetetlen. Tudatosan próbálgatják, hol a határ, és provokálnak bennünket, mert tudni akarják, hogy meddig mehetnek. És ameddig elmehetnek, elmennek. Ilyen volt a *Presse*-ben megjelent hirdetés, ami kifejezett provokáció volt. Nem tudom, hogy ki ötlötte ki, hogy a két ellenzéki csoportot organikus kapcsolatba kell hozni. Lehet, hogy Donáth volt a próféta, de ez sem biztos, vannak mesterek máshol is, akik a politikai aknamunkához értenek. Csurka beadványa is kísérleti célt szolgált. Csurka megéri a pénzét, amikor a politikai területre téved, agresszív, szemtelen, de gyáva is. Megtartotta azt a pizsok előadást, odaadta a Szabad Európa Rádióknak, s ez egy dolog. A másik az, hogy hivatalos írásban közölte a Művelődési Minisztériummal, hogy ő ezt megtette, és azért tette, mert neki ez a meggyőződése. Ez is provokáció. Ide sorolom a *Tiszatájban* megjelent verset is, amit én még nem olvastam, de azt mondják, hogy ez ütközik a mi alapvető politikai állásfoglalásunkkal.

Erről van szó és ezért javasoltam ezt a két intézkedést: pártfegyelmi eljárást és a lap szüneteltetését, amíg egy épkezláb szerkesztőség nincs, amit mi irányítunk és nem a Csoóri, meg a Csoóri osztó barátai, és a mögöttük álló más barátok, nem tudom én, kik. Olyan lap nekünk nem kell. És ha több ilyen lap kerül majd, akkor több ellen fogunk eljárni. Hozzáfűzöm, én Csoórit nem tartom kifejezetten ellenségnek vagy imperialista ügynöknek. Politikailag felelőtlen nacionalista ifjú titán, ő is valakinek az utódja akart lenni, ahogy más Veres Péter utódja szeretne lenni. (...)

Hallottam, hogy az Írószövetség elnökségi ülésén engem is támadtak. Ezt nem azért említem, mert én érzékeny vagyok, de úgy merült ott föl ez a bizonyos kérdés az elnökségben, hogy itt „tulajdonképpen Kádár-érzékenységről van szó” Csurka és a *Tiszatáj* ügyében. Erre én azt mondom magamban, hogy én ezt vállalom, ha már erre is céloznak, de persze nem csak erre. Én nagyon érzékeny vagyok a szocializmus ügyében, a népi demokratikus hatalom ügyében, a társadalmi rendszer ügyében. Az, hogy rólam mit mondanak, engem nem érdekel, és azzal sem törődöm, hogy ezután kik mit fognak rólam mondani. Én meggyőződésből szoktam valamit szóvá tenni vagy állást foglalni valamilyen ügyben, azzal a szent meggyőződéssel, hogy a szocializmus ügyét és rendszerünket szolgálom. Tévedhetek is, de akkor is meggyőződésből teszem. Ebben az

ügyben is ez vezetett engem és nem az, hogy most térjünk át az adminisztratív módszerekre. Meggyőződésem az, hogy minden módszerünk jó, az adminisztratív is, ha a szocializmus ügyét képviseli igazságosan. Milyen adminisztratív ügy ez a mostani lépés a Tiszatájjal kapcsolatban? Hát államköltségen fogom én a politikánk lényege ellen írott cikkeket publikálni és terjeszteni? A Magyar Népköztársaság költségén, annak égisze alatt a Magyarországon megjelenő lapokban? Miért adminisztratív lépés ez? Tehát engem a Magyar Népköztársaság féltése vezetett ebben az ügyben. Sokat gondolkodtam, mielőtt ezt javasoltam. Most ezt a lépést meg kell tenni, mert ha nem tesszük meg, megint mennek előre néhány száz métert. És akkor majd meg kell tenni egy rosszabb lépést.

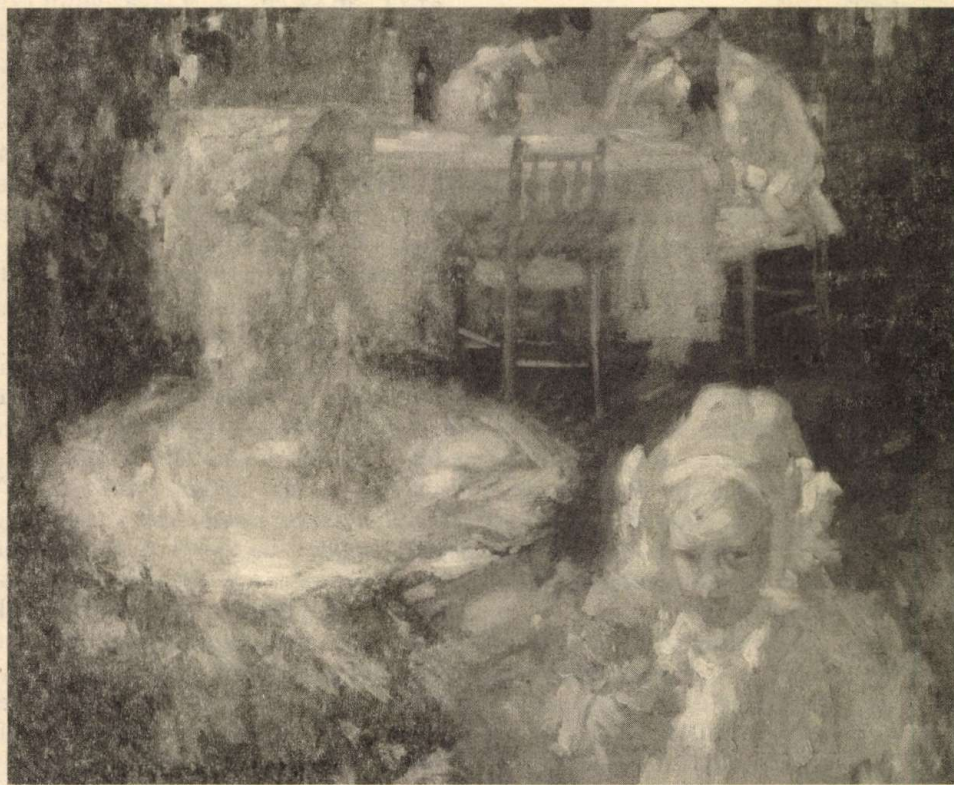
Hogy mit kell csinálni? Én pártfegyelmet javaslok. (...) Másképp nem lehet rendet tartani ilyen dolgokban. A párttagok lépjenek föl a pozíciójuk védelmében, és ne pipogyáskodjanak. Ha az ő közreműködésükkel lehetséges politikailag ellenséges fellépés rendszerünk, politikánk és a párt ellen, az már kicsit több a soknál. És nálam a rend ott kezdődik, hogy ilyen esetben pártfegyelmi indul a párttag ellen, és ha kell, nemcsak párttag ellen, hanem pártfórum ellen is. Például az adott esetben a Tiszatáj kommunista párttagokból összetevődő szerkesztősége ellen. (...)

Most bekövetkezett, ami persze várható volt, hogy ellenfeleink rendkívüli gyorsasággal az egész

világon mobilizálják az erőket. Már én is kaptam tiltakozást egy amerikai magyar egylettől a Tiszatáj betiltatása és Csurka publikálási tilalma miatt. Mozgósítani fogják az erőiket, ez velejár. Az imperialisták arra számítanak, hogy a magyar párt gyakorlata elég rugalmas, praktikus, gyakorlatias, és abba sok minden belefér. Ami igaz annyival kiegészítve, hogy a mi politikánk rugalmas és gyakorlatias, de elvi politika. (...)

Hát most mit csináljunk? Mi valamilyen ügyért harcolunk. Ha harcolunk, akkor harcoljunk. S ha feladat van, meg kell vitatnunk, hogy mit csináljunk. És itt jön a következő kérdés, amit még meg akarok említeni. Engem zavar az, hogy nem jó a kommunikációjuk, egyoldalú. Amit mi itt tárgyalunk, az innen kiszivárog és – most megnevezett témához visszatérek – eljut a Csoóriig. De hogy Csoóri mit tárgyal a Csurkával, arról nincs értesülésünk. Így nem lehet harcolni. Ezért kérem, hogy igazítsunk a gyakorlaton. (...)

Nem tudom, világos-e? Én három kérdést szerettem volna most felhozni. Az egyik: ha ütközni kell, az elől nem lehet elbújni, nem egyszerűen a gondjaink szaporítása, hogy a Tiszatáj, s Csurka ellen végül is fel kell lépni. Ez elkerülhetetlen és szükséges fellépés, hacsak nem akarjuk, de akkor szavazzunk úgy, hogy az ősszel hadd tolják még egy kicsit előbbre a csatárláncot az ellenzéki, ellenséges elemek. A másik: a párthatározat kötelez. A harmadik: itt vitatkozni kell a jövőben is, de az itteni vitát kivinni nem lehet.

Reggeli a szabadban, 1907.